

Velkommen til PriMus

Med PriMus er det let at **skrive, spille og printe din musik**, hvad enten det drejer sig om simple melodier eller et omfattende partitur.

PriMus har funktioner, som ikke tidligere er set i nodeskrivning: Flere sange i ét og samme nodedokument, avancerede grafik- og tekstbehandlingsfunktioner og bekvemme formateringsredskaber.

På trods af dette er betjeningen uhyre let: Du kan skrive dine første noder inden for få sekunder. Og det tager kun et par minutter at blive fortrolig med de grundlæggende funktioner.

På de næste sider kan du lære, hvordan man...

- skriver og redigerer noder, pauser og fortegn
- sætter legatobuer og bindebuer
- opretter et nodeark
- skriver lyrik
- vælger og redigerer noder
- bruger toolbox'en
- bevæger dig omkring i noden/dokumentet

Tryk på PageDown-tasten for at gå til næste side!
(virker kun, hvis PriMus er i enkeltsidet sidevisning)

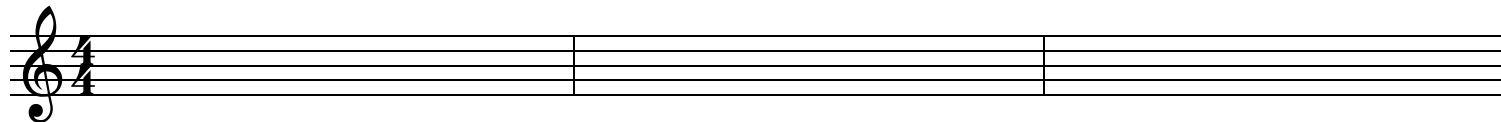
Klik her, hvis du vil starte på et nyt dokument!

1. Skrivning og redigering af noder

Med PriMus kan du tilføje, ændre og slette noder eller pauser med venstre og højre musetast:

- Venstreklik i nodelinien for at tilføje en node
- Venstreklik over/under en node og tilføj nodehoveder til en akkord
- Højreklik i nodesystemets linier for at tilføje en pause
- Højreklik på en node eller en pause for at slette den
- Venstreklik på et nodehoved, træk med musen for at ændre tonehøjde

Prøv det her:

Tip 1: Du skal ikke bekymre dig om den vandrette position, PriMus ordner det for dig og sætter noderne ind fra venstre mod højre i takten. Hvis du vil indsætte en node til venstre for en anden node eller pause, skal du holde ALT-tasten nede mens du klikker.

Tip 2: Noden klæber til musen lige så længe, som du holder venstre musetast nede. Dermed kan du trække noden til det sted, du ønsker den. Du kan altså nemt flytte noden, hvis du ramte den forkerte tonehøjde.

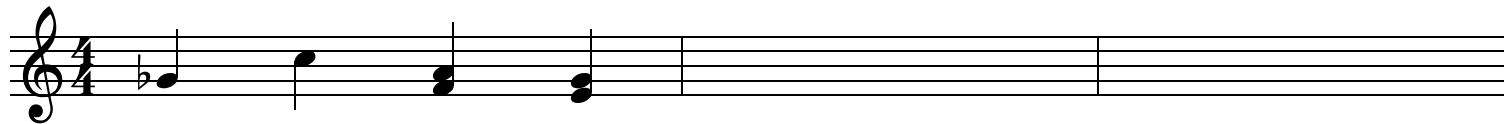
Nodeværdierne indstilles i værktøjskassen nederst i PriMus. Klik på den rette knap for at vælge værdi for noder og pauser. Klik på den lille prik for at indstille en forlænget værdi. Klik på tallet "3" for at notere en triol.

2. Tilføjelse af fortegn

Også fortegn kan skrives ind direkte med musen:

- Venstreklik lige til venstre for et nodehoved for at tilføje et fortegn
- Venstreklik på et fortegn for at ændre type
- Højreklik på et fortegn for at slette det

Prøv at indsætte og redigere nogle fortegn:

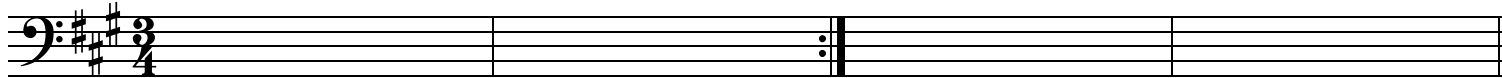
Tip 1: Der er en endnu lettere måde at redigere i fortegn: Mens du holder fast i et nodehoved med den venstre musetast, **klikker du én gang med den højre tast**. Gør dette flere gange for at tilføje et fortegn, for at ændre det og for at slette det igen.

Tip 2: Højre-klik metoden fra ovenstående tip fungerer allerede under indskrivningen af noder. Man kan altså i én og samme arbejdsgang notere en node og dens fortegn.

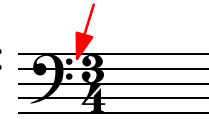
Tip 3: Højre-klik metoden er også nyttig, når pladsforholdene er så snævre, at det ville være svært at klikke foran en node.

3. Opsætning af et nodeark

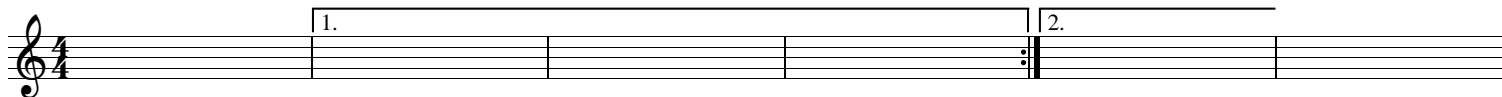
For at tilpasse et nodeark skal du blot klikke på de dele, du vil ændre: Nøglen, faste fortegn, taktart og taktstreger. Prøv selv her:

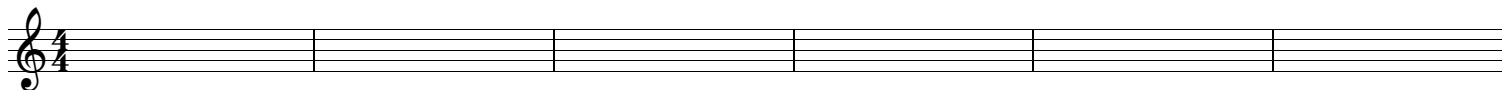
Her er et trick, hvis der ikke er nogen faste fortegn: Du kan simpelthen klikke dér, hvor de skal være - altså mellem nøgle og taktart:

Hvis du højreklikker på et af de nævnte elementer, dukker der en kontekst-menu op med avancerede funktioner. For eksempel kan du få mulighed for at sætte gentagelsestegn og taktklammer som disse:

Prøv det her: Højreklik på 5. taktstreg, vælg 'Tilføj volteklammer'. Grib fat i den venstre kant af taktklammen og træk to takter til venstre:

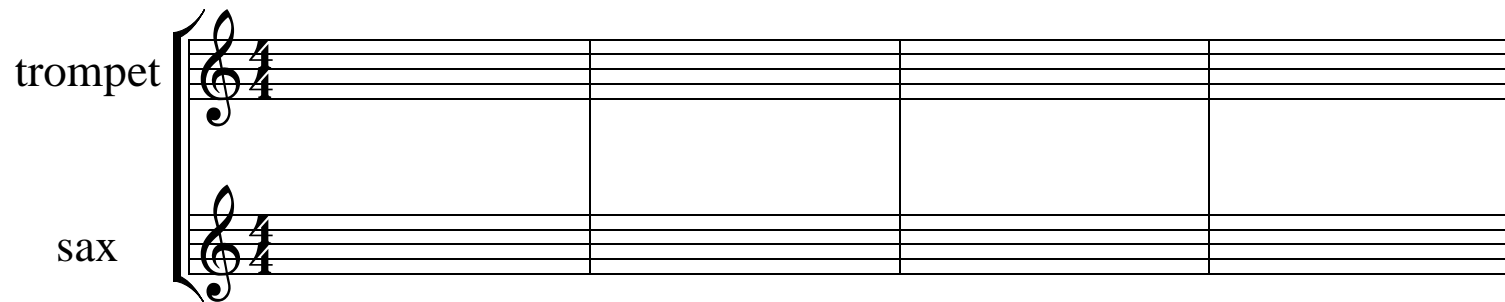

4. Tilføj / slet takter og systemer

For at indsætte flere takter i slutningen af stykket tryk **Ctrl+B**. Fjern disse tomme takter igen med **Ctrl+Shift+B**. Dette sletter dem én efter én.

For at indsætte en ny stemme tryk **Plus (+)** på det numeriske tastatur. Så bliver musen til et værktøj, som indsætter nye stemmer. Venstreklik dér, hvor du vil have en ny, tom stemme. Klik igen for at få flere. Højreklik eller brug tasten [Esc] for at stoppe handlingen.

Prøv at tilføje to nye stemmer mellem trompet og saxofon:

The image shows two musical staves. The top staff is labeled 'trompet' and the bottom staff is labeled 'sax'. Both staves are in 4/4 time and are currently empty, with only the treble clef and time signature visible. The staves are connected by a brace on the left side.

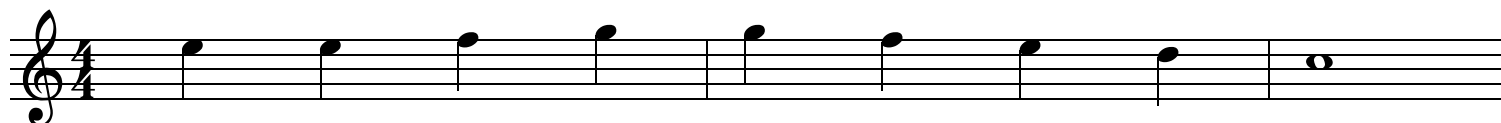
For at slette en stemme tryk **Minus (-)** på det numeriske tastatur og klik på de stemmer, du vil fjerne.

Tip: Ovenstående metode er let og hurtig, men der findes også en anden: Gå til menuen **Nodesystem > Opsætning...** Her kan du indsætte nye stemmer og på samme tid fastlægge deres egenskaber.

5. Indskrivning af Lyrik

For at tilføje sangtekst til en melodi vælger du menupunktet **Tekst > opret sangtekst** (eller tast **Ctrl+L**) og klikker under en node. Så kan du skrive.

Prøv det her:

1. Før - ste vers
2. And - et vers

De følgende taster har specielle funktioner, når du editerer lyrik:

- **pil op/ned** springer op og ned mellem linierne og opretter nye linjer
- **minus-tasten** skriver en centreret bindestreg
- **understregning** opretter en understregning frem til næste node
- **lighedstegnet** påbegynder en melisme (serie af tankestreger)
- **&-tasten** laver faste mellemrum.

Tip 1: Har du allerede skrevet noget lyrik ind, kan du fortsætte med at redigere det blot ved at klikke på en af stavelserne. Der er ingen grund til at gå til menupunktet 'Opret sangtekst'.

Tip 2: Med cursoren stående i en stavelse kan du oprette et versnummer med **Ctrl+'** (egentlig **Ctrl+#**)

Tip 3: Hold **[Shift]** ned og flyt lyrik med musen. Der er mange måder at flytte med lyrik på, læs om dem i manualen

6. Titel, komponist og anden tekst

Brug funktionerne i Tekst-menuen for at tilføje titel, komponist og lignende tekster.

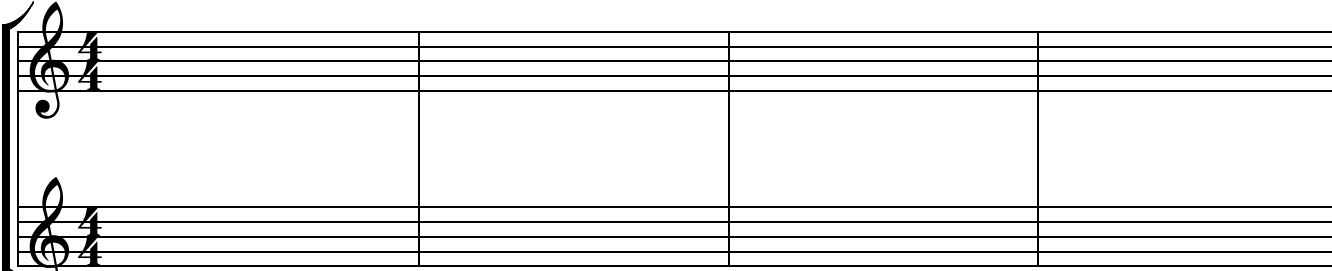
Gå til menuen **Tekst > Opret fri tekst** for at oprette fri tekst eller tryk **Ctrl+F** og klik hvor du ønsker, teksten skal stå.

Der er en endnu smartere måde at tilføje frie, musikrelaterede tekster, nemlig **kviktekst-funktionen**: Gør som beskrevet ovenfor, men før du klikker på nodepapiret, taster du det første bogstav i ordet. Det lille museværktøjs-vindue viser så den kviktekst, som vil blive skrevet ved et museklik.

Eksempelvis: Tryk 'A' for allegro, 'D' for 'Da capo' og så videre. Tryk på bogstavtasten flere gange, indtil det rigtige ord dukker op.

Prøv det her:

trompet

sax

The image shows two musical staves, one for trumpet and one for saxophone, both in 4/4 time. The staves are empty, with a treble clef and a '4' indicating the time signature. The staves are connected by a brace on the left side.

Tip: PriMus leveres med et sæt af foruddefinerede kviktekster. Du kan redigere dem ved at vælge menupunktet **Tekst > Kviktekst**.

7. Markere og redigere noder

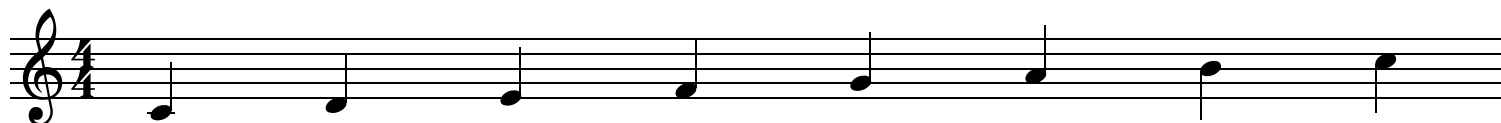
Hvis du klikker på menuen 'Valg' og dens undermenuer, vil du opdage en masse funktioner, som giver dig kontrol over alle aspekter af partituret og dets elementer. For at udføre funktionerne skal du først vælge de noder, som funktionen skal udføres på.

Ctrl-tasten ændrer musen til et markeringsværktøj (så længe Ctrl-tasten holdes nede).

Ctrl+venstreklik vælger en node. Træk musen fra venstre til højre for at vælge en nodesekvens.

Ctrl+højreklik ophæver en markering. Det gør tasten [Esc] også.

Prøv at markere nogle af disse noder:

Nu kan du vælge funktioner fra 'Valg'-menuen, som fx. ...

Valg > Tilføj node > en terts over

Valg > Legatobue > sæt

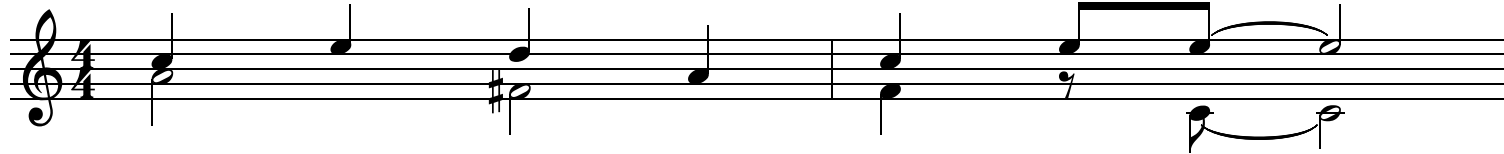
Valg > Nodeværdier > halv

Tip: Når nogle noder er markede, kan du bruge visse genveje. De vigtigste er: **Delete** sletter noderne, **C** opretter en kopi (du skal herefter klikke på destinationen for at sætte noderne ind), **Ctrl+pil op/ned** flytter noderne et trin op/ned.

8. Lav en andenstemme

Med PriMus kan du skrive to eller flere uafhængige stemmer i ét og samme nodesystem som vist i dette eksempel:

For at skifte til den anden stemme, trykker du **Alt+2** ("2" over bogstaverne). Den aktive stemme (den, du arbejder på) vises sort, de andre grå. Prøv det: Klik først på en node i det følgende stykke for at gøre det aktivt. En grøn, stiplet ramme dukker op omkring stykket:

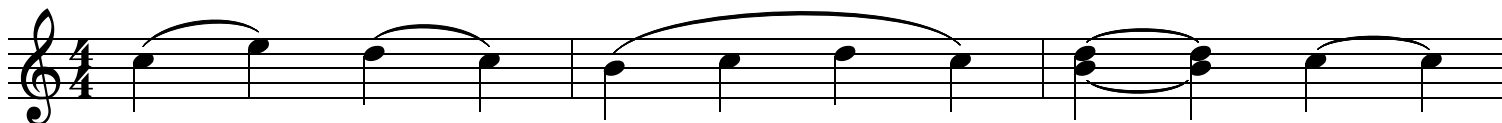

Tryk så på **Alt+2** og begynd at skrive den anden stemme ind. Du vil bemærke, at den første stemme nu er grå. Klik nu i noderne i den første stemme.

Vigtigt: PriMus tæller stemmerne fra oven og ned. Så det er vigtigt, at du altid starter med de øverste stemmer og først derefter går til de lavere.

Tip: Når først du har skrevet noder ind for en 1., 2. og en 3. stemme, så kan du skifte mellem stemmerne blot ved at klikke på et nodehoved.

9. Legatobuer og bindebuer

For at oprette en legatobue, skal du klikke på denne knap i værktøjskassen:

Klik så mellem to noder for at sætte en bue. Hvis du vil udvide buen til højre, trækker du den med musen, indtil buen når den ønskede node.

Prøv det her! Sæt nogle buer ind som vist i ovenstående stykke:

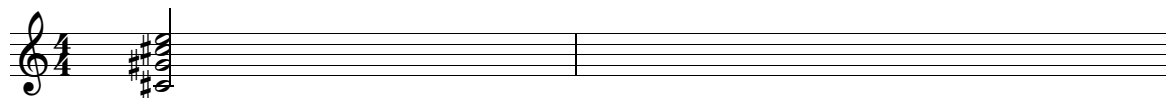

For at oprette en bindebue, skal du klikke på denne knap i værktøjskassen:

Klik så mellem et nodepar, som du ønsker bundet sammen. Et højreklik med musen, et sted mellem noderne, fjerner buen igen.

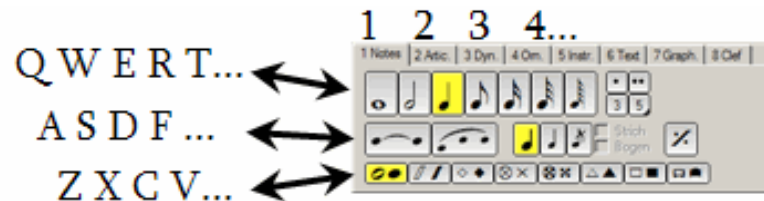
Tip: Der er en endnu hurtigere måde at lave buer på: Kopiér-og-bind værktøjet: aktivér bueknappen, tryk ALT-tasten og klik bag den node, du ønsker at kopiere og binde. Så kopieres denne node eller akkord og en bue oprettes mellem dem. Det sparer tid - især hvis du arbejder med akkorder. Prøv det her:

10. Sådan bruges Værktøjskassen

Værktøjskassen kan styres næsten udelukkende med genvejstaster. Hvis du trykker på tasterne Q W E R ... på tastaturet, vil du se, at knapperne i den øverste række aktiveres én efter én. Tryk på A S D F ... og du arbejder med den anden række. Den tredje række er taster er på samme måde bundet til den tredje række af knapper.

På lignende vis kan du skifte mellem fanebladene med 1 2 3 .... Da faneblad 1 er så vigtigt, kan man også vælge det med Esc-tasten.

Du kan arbejde sådan: Din højre hånd bruger musen, mens den venstre vælger forskellige taster for at vælge det rette værktøj. Du lærer hurtigt at arbejde uden at se på tastaturet og kan alene holde øjnene på noderne og på musen.

Vigtigt tip: Du kan sætte forlængede nodeværdier ved at klikke på nodeværdi-knappen to gange (eller tryk to gange hurtigt efter hinanden på Q W E...). Og du kan sætte trioler ved at holde Shift nede. Det er hurtigere end at klikke på "knappen med en prik" eller "3-knappen".

11. Zoom og navigation

For at flytte rundt på dokumentet, er der en hurtigere måde end at bruge scroll-bar'en: Bare grib nodearket med den højre museknap på et tomt sted (pilen skifter til en hånd) og flyt rundt med siden.

For at zoome ind eller ud på en nemmere måde end ved at klikke på forstørrelsesglasset, skal du blot gribe nodearket som beskrevet ovenfor, mens musepilen vises som en hånd og samtidig bruge scroll-hjulet på musen til at gøre siden mindre eller større med.

Hvis du ikke har et scrol-hjul på din mus, kan du klikke med højre musetast, som beskrevet ovenfor og samtidig trykke på venstre musetast. Nu kan du zoome ind og ud ved at køre musen frem og tilbage. Du vil samtidig se et lille forstørrelsesglas ved musepilen.

Sådan kommer du videre....

Nu har du lært de grundliggende trin i at skabe og redigere din musik med PriMus. For at lære mere om PriMus kan det være en meget stor hjælp at studere dokumenterne i mappen "Examples".

Prøv også at kikke på de mange vejledninger i menuen Hjælp > Vejledninger

Dette dokument er et ganske almindeligt PriMus dokument. Og det viser med al tydelighed, hvor meget mere du kan lave med PriMus end "bare at redigere noder". Formålet med dette dokument er at undervise i PriMus, men du kan sikkert let forestille dig, at denne type af dokument kan bruges til at undervise i og afprøve alle aspekter af musik og musik-teori.

Udskrift: Dette dokument er beregnet til at blive læst på skærmen. Hvis du vil skrive det ud, så prøv de fine udskriftsfunktioner som kan printe et lille hæfte, eller du kan spare papir ved at vælge at skrive 4 sider ud på ét stykke papir (kræver gode øjne).